

ГОРОДЕЛЬСЬКА МАНІФЕСТАЦІЯ 1861 РОКУ У СВІТЛІ ДОКУМЕНТІВ

Представлено процес підготовки, хід та реакцію офіційних органів влади на проведення Городельської маніфестації 1861 року. Підкреслено значення цієї акції для консолідації прихильників польського національного руху у Волинській, Київській та Подільській губерніях напередодні Січневого повстання 1863 року. Розкрито процес формулювання завдань польського національного руху в період проведення патріотичних маніфестацій 1861 року.

Ключові слова: Січневе повстання, Городельська маніфестація, Царство Польське, шляхта, Волинська губернія, Устилуг, І. І. Васильчиков, селянська реформа.

Період, що передував Січневому повстанню і в польській історіографії дістав назву періоду патріотичних маніфестацій 1860–1861 рр., залишається поза увагою українських дослідників повстання. В архівних документах, втім, збереглося чимало свідчень про перші прояви польського національно-політичного руху, зокрема, це стосується теренів Київської, Подільської і Волинської губерній. Проведення зібрань під Ковно, Дубенкою та Городлом у серпні–жовтні 1861 р. мало надзвичайне значення для мобілізації і консолідації тих політичних сил у Білорусі, Литві та Україні, що готові були підтримати повстання в майбутньому. Важливе значення для формування підтримки руху в трьох згаданих вище губерніях мала Городельська маніфестація, проведена 28 вересня (10 жовтня) 1861 р. одночасно під містечком Городло Грубешівського повіту Люблінської губернії та в містечку Устилуг Володимирського повіту Волинської губернії.

Обставини проведення Городельської маніфестації та її наслідки мало висвітлені в спеціальній літературі, присвяченій дослідженням Січневого повстання. Найбільш детально це питання досліджено в праці російського історика М. В. Берга [1]. Однак у Центральному державному історичному архіві України зберігаються донесення, рапорти, повідомлення, листи поліцейських, жандармських чиновників та представників місцевої влади київському, подільському і волинському генерал-губернатору І. І. Васильчикову, в яких описано підготовку до проведення акції, перебіг подій на маніфестації та наслідки, які вона мала. У статті представлено описи проведення Городельської маніфестації чиновника з особливих доручень генерал-губернатора Васильчикова М. П. Гессе

та штаб-офіцера Волинського корпусу жандармів Жолобова, що раніше не публікувалися.

Польський національний рух у Російській імперії активізувався у 1861 р. На початку року, 15 лютого, у Варшаві були розстріляні учасники маніфестації з відзначення 30-ї річниці Грохівської битви Листопадового повстання 1831 р. Царська влада, проте, не хотіла загострення конфлікту, про що свідчать події після лютого 1861 р.: це і наказ Олександра II про відновлення Державної ради Царства Польського, і призначення виконувачем обов'язків намісника генерала М. О. Сухозанета, який довго жив у Польщі та знав мову, а потім – намісником К. К. Ламберта, який був католиком за віросповіданням. Усе це демонструвало прагнення царського уряду до примирення.

Однак напруга зростала. Дедалі більше як лідери «червоних», так і окремі представники «білих» відмовлялися від самої ідеї можливої лібералізації режиму самодержавства згори. Протягом 1861 р. «червоні» організували і провели низку демонстрацій і маніфестацій, які мали підірвати саму можливість будь-якого діалогу з царською владою, на який розраховували лідери «білих».

Городельська маніфестація 28 вересня (10 жовтня) 1861 р. стала однією із завершальних акцій на шляху мобілізації до лав польського національного руху представників Київської, Подільської та Волинської губерній. Через чотири дні після проведення маніфестації, 15 жовтня 1861 р., було оголошено про запровадження воєнного стану в Царстві Польському.

Городельська маніфестація була проведена на відзначення 448-ї річниці укладення Городельської унії (1413 р.) між Польщею і Великим князівством Литовським. У договорі

в Городлі більш детально в порівнянні з Кревською унією прописано права Великого князівства та Корони, а русинська і литовська шляхта урівнювалися в правах з коронною, причому русинські і литовські шляхетські роди приєднувалися до польських гербових родів. Головним завданням з'їзду, що мав відбутися на кордоні Царства Польського і Волинської губернії через 448 років, проголошувалося відновлення акта об'єднання польських земель із русинськими (українськими) і литовськими (білоруськими і литовськими).

Схожі акції за ініціативою «червоних» пройшли в різних куточках країни з присвятою різним історичним подіям. За сценарієм проведення ця акція ввібрала у себе вже відомі заходи, випробувані під час проведення маніфестацій поблизу містечка Дубенка та поблизу Ковна влітку 1861 р.

23 червня (н. ст.) 1861 р. під час проведення маніфестації під містечком Дубенка Грубешівського повіту Люблінської губернії було споруджено символічний курган Костюшка в пам'ять про 67-ту річницю битви під Дубенкою, в якій загони Т. Костюшка здобули перемогу над царськими військами [2, арк. 1 і зв.]. Під час проведення акції зібралося до 2 тис. осіб. Документи також зафіксували факт участі в цій акції представників українських земель, зокрема двох чиновників Володимирського повіту Волинської губернії [2, арк. 150 і зв.].

30 липня (12 серпня) 1861 р. відбулася Ковенська маніфестація для вшанування 476-ї річниці Кревської унії (1385 р.). За планом організаторів представники литовської і білоруської шляхти мали пройти демонстрацією з Ковна на лівий берег ріки Неман у передмістя Ковна Алексота, що за адміністративно-територіальним поділом належало до Царства Польського, і з'єднатися там із представниками польської сторони. Однак поліцейські розібрали середню частину мосту, що поєднував два береги ріки Неман, для того, щоб не допустити проведення маніфестації. Проте дві групи зішлись на мості і привіталися, що дало змогу вважати проведену акцію вдалою. Зі спогадів Л. Нарбута відомо, що за організацію цієї акції (її план склали лідери руху «червоних» [1, с. 329]) відповідав Литовський комітет у Вільно [7, с. 9].

6 (18) серпня 1861 р. під час спроби проведення подібної акції у Вільно дійшло до кривавої сутички між військовими і маніфестантами. Одинадцять осіб загинули [7, с. 15].

9 серпня 1861 р. було затверджено указ Правлячого Сенату про запровадження «Правил

оголошення місцевостей на воєнному стані в Західних губерніях». Воєнний стан було оголошено в містах Вільно, Брест, Білосток, усій Ковенській губернії.

23 вересня 1861 р. Житомир, адміністративний центр Волинської губернії, яка межувала з Царством Польським, було оголошено містом на воєнному стані. Це означало розквартирування гарнізону в самому місті; обов'язок протягом трьох днів здати зброю, що перебувала на руках у населення; особи, що не мали виду на проживання в місті, мали бути доставлені в поліцію; заборонено скупчення людей, а також будь-які процесії, окрім церковних (про які духовенство також повинно було поінформувати поліцію заздалегідь) [5, арк. 37]. У надрукованому повідомленні про оголошення міста на воєнному стані резюмувалося: «Жителі м. Житомира попереджуються, що будь-які заворушення неминуче викличуть екстрені та енергійні заходи проти всякого учасника заворушення» [5, арк. 37]. Впроваджувалась також дія військово-судової комісії. Незважаючи на це, підготовка до проведення Городельської маніфестації тривала не тільки в Царстві Польському, а й у трьох губерніях Південно-Західного краю.

Широке залучення учасників Городельської зустрічі відбулося завдяки відозві [3, арк. 2–4] «Брати поляки, русини і литвини», автором якої був Аполлон Корженевський, письменник і громадсько-політичний діяч [6, арк. 118].

У цій відозві Аполлон Корженевський, негласний лідер «червоних» на Волині, закликав на основі старої історичної єдності конструювати нову політичну спільноту, що мала б боротися за відновлення Польської держави. Він пов'язував майбутню акцію з попередніми заходами: святкуваннями річниць Люблінської унії в Любліні та Кревської унії в Ковно. Метою з'їзду в Городлі проголошувалася демонстрація того, що народ по обидва береги Бугу прагне одного й того ж – відновлення Польської держави. «Для відродження наших традицій, а також для надання урочистості історичного і політичного значення закликаємо жителів усіх князівств, воєводств і земель давньої Польщі, щоб не проминули прибути до Городла для представлення свого краю» [3, арк. 2–4].

Адміністрація краю знала про підготовку до акції. 5 вересня 1861 р. було направлено повідомлення київського, подільського і волинського генерал-губернатора І. І. Васильчикова іншим посадовцям, а саме наміснику Царства Польського К. К. Ламберту, віленському військовому, гродненському і ковенському

генерал-губернатору В. П. Назимову, мінському, вітебському та моголівському губернаторам, попечителю Київського навчального округу із застереженням щодо розповсюдження вказаної відозви [3, арк. 6 і зв., 10].

Наскільки серйозно київський генерал-губернатор поставився до події, що готувалася, видно з такого розпорядження: 12 вересня 1861 р. він звернувся до К. К. Ламберта (намісника Царства Польського та командувача Першої армії) з проханням направити у Володимирський повіт Волинської губернії Єлисаветградський, а в Дубенський повіт – Маріупольський гусарські полки, причому просив дати про це розпорядження якомога швидше, щоб полки могли прибути до нового місця дислокації 24–25 вересня, напередодні можливих заворушень [3, арк. 12–13]. «До цього прохання спонукає мене нинішній стан Володимирського повіту, що, межуючи з Царством Польським, дає можливість частих контактів з мешканцями Царства, і останні збурюють і долучають польське населення Володимирського повіту до пустих витівок проти уряду» [3, арк. 12].

Того ж 12 вересня 1861 р. генерал-губернатор І. І. Васильчиков видав розпорядження до київського, подільського та волинського цивільних губернаторів, щоб вони не видавали паспорти для поїздок у Царство Польське, поки не мине означена дата [3, арк. 14 і зв.], та рекомендував не пропускати через міст в Устилузі тих, хто, маючи відповідні документи, не може чітко пояснити мету візиту [3, арк. 31 і зв.]. Службовці канцелярії також відготували такі заходи для запобігання проведенню маніфестації: в Дубенському повіті декан ксьондз Дрейс скликав до себе на встановлений день на звання обід ксьондзів повіту, щоб вони не проводили обідні і не відправились до Городла [3, арк. 42 зв.].

Реальна мета зібрання в Городлі була відома чиновникам поліції і озвучувалася в донесеннях. Так, пристав 4 стану Житомирського повіту доносив, що йому стало відомо таке: «...буде нарада про здійснення повстання в Волинській губернії» [3, арк. 33 зв.]. Про це говорить і начальник повітової поліції в донесенні від 3 жовтня 1861 р.: «...дійсної мети, тобто зібратися місцевим поміщикам і провести якусь важливу нараду з політичних питань» [3, арк. 43 зв.].

Перебіг подій у Городлі та Устилузі 28 вересня 1861 р. описано в донесенні чиновника з особливих доручень генерал-губернатора майора М. П. Гессе, що був спеціально відряджений у Володимирський повіт для запобігання проведенню акції. Комісар генерал-губернатора стверджував: «Демонстрація була проведена

далеко не в тому розмірі, як про неї були розпущені чутки» [3, арк. 46]. Події акції відбувалися у двох містах – у Городлі Грубешівського повіту Люблінської губернії Царства Польського та Устилузі Володимирського повіту Волинської губернії. 28 вересня перед мостом через ріку Буг скупчилися охочі взяти участь у з'їзді, але нікого без письмового дозволу (а такого майже ні в кого не було) не пропущено. «В Царстві Польському, – доповідав далі чиновник, – 6 тис. чоловік, у тому числі жінки і діти, з патріотичними знаменами підійшли до Городла; війська (3 ескадрони драгунів, 2 ескадрони уланів, 3 сотні козаків, Донська батарея та 2 батальйони піхоти), які там знаходилися, були виведені на позицію в версті від міста, і командуючий ними військовий начальник Люблінської губернії генерал Хрущов зупинив натовп, але на їхнє прохання дозволив відслужити молебень на полі, після чого натовп, заспівавши патріотичний гімн, розійшовся» [3, арк. 46 зв.]. У той самий час в Устилузі, зазначав Гессе: «28 числа зранку, вони [поміщики] зібралися в каплиці, що знаходиться на кладовищі, і взявши там 3 хоругви і ікону, наспівуючи патріотичний гімн, відправились натовпом до переправи в Царство Польське, натовп складався з 500 осіб» [3, арк. 46 зв.], отримавши заборону переправлятися – повернулися в каплицю, де відслужили молебень і потім роз'їхалися. Службу провів ксьондз Олицького костелу Сузин, який без місцевого ксьондза відкрив каплицю.

Телеграма Гессе з місця події (з Ковеля) князю Васильчикову показувала, як тоді було оцінено проведення акції: «Благополучно. Не доходючи Городла служили. Народу до 6000. Наших не було. Устилуг співав, хресна хода. Нічого особливого. Очікую тут ще 2 дні» [5, арк. 53].

Найдетальніший опис подій в Устилузі було представлено в рапорті Волинського штаб-офіцера корпусу жандармів полковника Жолобова. Цей рапорт якнайбільше передає дух події. Жандармський офіцер доповідав, що гусарів Єлисаветградського гусарського полку виставили вздовж берега Бугу від містечка Устилуг до с. Коритниці. «Протягом 26 і 27 числа в маленькому містечку скупчилося більше 500 дворян і поміщиків з сім'ями, перетворивши його цілком у циганський табір...» [2, арк. 261]. 28 вересня «містечко миттєво оживилося рухом різнобарвного натовпу. В одному місці рухалися кунтуші і конфедератки, в іншому білі і коричневі свитки простого малоросійського крою, підперезані широкими червоними кушаками і в високих смушкових шапках, далі показалися коротенькі

жупани з поясами з чорної широкої шкіри, пристебнуті великою металеву бляхою з зображенням переломленого хреста на якорі...» [2, арк. 261 зв.–262]. Далі Жолобов розповідав про свою розмову з демонстрантами на шляху до переправи, в якій запевнив учасників ходи в рішучому намірі застосувати силу в разі спроби прориву [2, арк. 263]. Після цієї розмови натовп розвернувся і попрямував назад у каплицю на кладовищі Устилуга, де відбувся молебень [2, арк. 263 зв.]. Врешті Жолобов відправив до каплиці в супроводі чотирьох гусарів поліцейського чиновника, який «наполегливо вимагав, щоб збіговисько розходилося і виїжджало із містечка; внаслідок чого до 9-ої години вечора вже майже нікого не залишилося» [2, арк. 236 зв.]. Жолобов доповідав далі про події по той бік Бугу, безпосереднім учасником яких він уже не був: «Між тим за Бугом у Царстві Польському відбувалося таке: там було зібрано два батальйони піхоти, два кавалерійських полки, 8 сотень козаків і 6 гармат у розпорядженні начальника Лублінської губернії генерала Хрущова. Все містечко виключно було зайняте військом, а на тому місці, де вже почали поляки насипати пам'ятник, стояла батарея з запальниками. Сам же фундамент пам'ятника було знесено, місце вирівняне, а матеріал жандармським штаб-офіцером викинуто у Буг» [2, арк. 264 зв.]. Так оцінив жандармський офіцер спробу насипати курган поблизу Городла (за зразком раніше створеного під містечком Дубенкою). У демонстрації, що відбувалася під Городлом, ходу очолювало духовенство, генерал Хрущов зупинив процесію, але дозволив відслужити молебень у полі [2, арк. 265 зв.], який тривав протягом двох годин, після чого учасники акції розійшлися. Висновок Жолобов робив такий: «загалом, як можна помітити, поляки знаходяться в повному розпалі моральної революції, вони, здається, навіть самі усвідомлюють, що після стількох маніфестацій їм тяжко полишити своє прагнення і бути осміяними громадською думкою, поки витівки їх не придушуться якимись рішучими заходами» [2, арк. 266].

Всіх учасників акції відмітила поліція [3, арк. 65 і зв.]. Згідно з наказом волинського губернатора М. В. Друцького-Соколинського, місцеві поліцейські чиновники повинні були виявляти осіб, які були на з'їзді в Городлі, і проводити в них обшук (щоб виявити предмети, які розповсюджувалися під час зібрання: медаль, літографія з видом Городла, документи політичного змісту).

Особи, участь яких у маніфестації було доведено, мали бути покарані. Розміри покарання були різними, наприклад, на повідомленні волинського губернатора генерал-губернатору від 6 лютого 1862 р. щодо виявлення інформації про відвідування Городельської маніфестації поміщиками Старокостянтинівського повіту Едмундом Лозинським і Гілярієм Корженьовським зроблено таку помітку: «Едмунд Лозинський за участь у маніфестації, яка відбувалася в м. Городлі, за вироком Житомирського поліцейського суду 7 грудня підданий арешту на 4 дні, грошовому стягненню 100 крб.; Гілярій Корженьовський – за те ж саме – арешту на 6 днів і штрафу – 100 крб.» [4, арк. 4].

До активних учасників згаданої вище акції 1861 р. уряд застосовував адміністративне вислання за межі південно-західних губерній. Так, у зверненні волинського губернатора до київського генерал-губернатора від 4 жовтня 1861 р. зазначено: «Тих осіб, які привернули до себе особливу увагу і викликаються мною до м. Житомира, вислати за межі Волинської губернії, так як вони майже усі, як це і Вашій вельможності відомо з донесень начальників поліції, помічені вже в неблагонадійних вчинках своїх у політичному відношенні». Наприклад, родина А. Корженьовського (автора відозви) після подій вересня–жовтня 1861 р. перебувала на висланні в місті Чернігів, і Евеліна Корженьовська не могла відлучитися з міста без особливого дозволу поліції [6, арк. 180 і зв.].

Достеменно відомо з рапортів жандармських і поліцейських чиновників, що Олександр і Мар'ян Дубецькі (які в майбутньому стали лідерами польського руху на Волині під час Січневого повстання 1863 р.) були в Городлі (хоча в цей час перебували під підпискою про невиїзд через звинувачення в організації демонстрації і співання патріотично-релігійних пісень у костелі Берестечка) [2, арк. 313].

На підставі донесення житомирського начальника поліції Харченка відомо, що під час з'їзду учасники ухвалили два рішення: звернутися до імператора з проханням повернути привілеї, які існували до 1831 р.; та проводити розподіл земель серед селян таким чином, щоб вони підтримували поміщиків, а не уряд [3, арк. 53–56].

Провідники повстання як серед «червоних», так і серед «білих» розуміли всю значущість селянського питання для успіху руху. З донесення начальника Овруцької повітової поліції генерал-губернатору від 20 жовтня 1861 р. відомі подробиці з'їзду в Городлі поза її видимою

частиною – маніфестацією. Він доповідав, що в Городлі відбулося засідання, на якому головував Тарновський, він закликав: «...Всі поміщики зобов'язані, під час складання уставних грамот, подарувати селянам їхні наділи...» [3, арк. 79 зв.]. Обговорення цього питання мало стати одним із центральних на зустрічі шляхти в Житомирі 20 жовтня 1861 р.

Заклики ідеологів руху про необхідність залучення на свій бік широких мас селянства, однак, не знаходили відгуку поміж самою шляхтою. Київський губернатор П. І. Гессе в донесенні генерал-губернатору І. І. Васильчикову від 21 листопада 1861 р. так описував стан виконання Маніфесту про скасування кріпосного права: «Складання уставних грамот ще майже не почалося. Не тільки поміщики, але і мирові посередники зволікають як би умисно, а між тим перші в розмовах поміж собою виражаються: “що селяни і після затвердження уставних грамот будуть зобов'язані оброками і повинностями”» (у цій записці йдеться про Липовецький повіт, але інші документальні свідчення підтверджують, що аналогічна ситуація склалася майже всюди) [3, арк. 73 і зв.].

Одним із важливих питань у вивченні Січневого повстання 1863 р., а також основною причиною його поразки була обмежена соціальна база його учасників. Ставлення до питання звільнення кріпосних селян викликало найбільше розбіжностей на початковому етапі руху в часи національно-патріотичних маніфестацій, коли відбувалася консолідація тих сил суспільства, що готові були підтримати боротьбу за відновлення Польської держави. Не минули цього питання і поліцейські чиновники, що описували підготовку, перебіг та наслідки Городельської акції в донесеннях. У донесенні Володимирського земського справника про підготовку заходів з ушанування 448-ї річниці Городельської унії зазначено, що всі ці заходи не мали підтримки серед місцевого населення [3, арк. 19–20]: «Простий народ Царства Польського, особливо селяни, що живуть біля ріки Буг, як можна помітити, не співчувають обурливому духу поляків».

Під час зібрання в Житомирі (що відбувалося в умовах оголошеного воєнного стану) мало розглядатися також питання петиції до царя, текст якої було укладено на зібранні в Городлі. Петиція визначала завдання польського національного руху в боротьбі проти російської влади. Її таємно розповсюджували між польськими поміщиками Київської, Подільської та Волинської губерній. У петиції було сформульовано

завдання польського національного руху: «Відновлюємо Городельський акт у всій його силі і повноті. Протестуємо проти насилля і утисків наших прав, проти жорстоких заходів уряду, проти свавільного поділу Польщі і бажаємо повернення її незалежності» [1, с. 359].

Через чотири дні після проведення Городельської маніфестації, щоб не допустити подібних заходів у Варшаві, з огляду на наближення 44-ї річниці смерті Т. Костюшка, було запроваджено надзвичайний стан у Царстві Польському. Відповідні заходи щодо запобігання подібним акціям мали бути запроваджені і в губерніях, що межували з цією територією. Так, у повідомленні волинського губернатора генерал-губернатору І. І. Васильчикову йшлося про такі заходи у Володимирському повіті: було знято всі переправи через р. Буг, окрім м. Устилуга, де залишено можливість проїзду на підставі письмових дозволів [3, арк. 70 і зв.].

Реакцію на дії влади описано в рапорті новоград-волинського справника київському генерал-губернатору 30 вересня 1861 р.: «Оголошення м. Житомира на воєнному стані справило на поміщиків ввіреного мені повіту зовсім не те враження, якого варто було б очікувати: замість розпачу, почуття страху, воно розбурхало в них якийсь героїзм, енергію» [2, арк. 255].

Варто також зазначити, що Городельська маніфестація на деякий час об'єднала «червоних» та «білих», які брали участь в акції (хоча ініціатива її проведення походила з гуртка «червоних»). Історик XIX ст. М. В. Берг написав: «Не тільки все червоне, що опинилося поміж білими під час боротьби партій у справі виборів, але й частина білих, найвідданіших білих, забувши все на світі, понеслася в Городло» [1, с. 351].

Під час проведення Городельської маніфестації, як і маніфестацій літа 1861 р., організованих «червоними», проявилися основні прорахунки польського національного руху в Російській імперії, що стали причинами поразки Січневого повстання через два роки, а саме: рух не тільки спирався на історичні гасла, відшукуючи в минулому картину ідеальної держави, але й не зміг запропонувати програми розвитку нової державності, продемонструвати таке бачення майбутнього, що відповідало б реаліям історичного моменту, тим стрімким змінам економічного та соціального життя, яке розпочиналося у II половині XIX ст. Політичні вимоги лідерів руху, які готувалися зі зброєю в руках відновити незалежність Речі Посполитої, не були підкріплені програмою соціально-економічних перетворень,

були спрямовані на вирішення вузькостанових регіональних завдань, тому й не могли здобути широкої суспільної підтримки.

Городельська маніфестація стала однією з останніх акцій етапу політично-патріотичних маніфестацій польського народу напередодні Січневого повстання 1863 р. Хоча вона здебільшого справилася зі своїми головними завданнями: сприяла консолідації прихильників руху за відновлення незалежності в Царстві Польському та

на землях, що за Другим поділом Речі Посполитої увійшли до складу Російської імперії, зірвала діалог із царською владою і не допустила можливого примирення між партією «білих» та самодержавством, водночас акція виявила і основну слабкість руху – він не мав широкої суспільної підтримки. Городельська маніфестація стала також і однією з останніх мирних акцій прихильників польського повстання перед початком підготовки до збройного виступу.

Список джерел та літератури

1. Берг Н. В. Записки Н. В. Берга о польских заговорах и восстаниях 1831–1862 / Н. В. Берг. – Москва : Тип. Грачева и К^о, 1873. – 382 с.
2. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 811. – Спр. 152. – 386 арк.
3. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 811. – Спр. 176. – 120 арк.
4. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 811. – Спр. 189. – 8 арк.
5. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 811. – Спр. 256. – 439 арк.
6. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 812. – Спр. 25. – 213 арк.
7. Karbowski W. Ludwik Narbutt: Zyciorys wodza w powstaniu styczniowym na Litwie / W. Karbowski. – Grodno : Wydawnictwo 76 Lidzkiego P. P. im. Ludwika Narbutta, 1935. – 250 s.

Iu. Orel

HORODLO MANIFESTATION OF 1861 IN THE DOCUMENTS

The article presents a preparation process, progress, and reaction of the official authorities on the Horodlo manifestation of 1861. This manifestation was just one of a series of actions organized by supporters of the Reds in August and September of 1861. It determined the place and role of the Horodlo manifestation, along with other actions of that period: Dubienka, Kovno, and Vilno manifestations. It is suggested that these actions led to an aggravated confrontation of the Poles with the government that was ready to make concessions to the Polish national movement in the Kingdom of Poland in the summer of 1861. Specifically, the author analyzes the appeal “Do Braci Polaków, Rusinów i Litwinów” written by Apollo Korzeniowski in the context of the situation in the three provinces of the South-West Krai where the action took place, namely the proclamation of the martial law provisions in Zhytomyr and strengthening the governmental supervision over its execution. Basing on the original documents, the author demonstrates how the event was described and evaluated in the reports of the gendarmerie and police officials. Specific emphasis is put on describing the events that took place in the town Ustilug of the Volyn province. The article also explores the response of the administration to this manifestation in the Volyn, Kyiv and Podillia provinces. Finally, the author outlines the importance of the action (the Horodlo manifestation) in the consolidation of the Polish national movement supporters on the eve of the January uprising of 1863 in the three aforementioned provinces. Consequently, the article briefly addresses the tasks of the Polish national movement during the patriotic-demonstrations period of 1861, including the attitudes to the so-called “peasant question”. The article also displays the range of penalties claimed from the protesters up to administrative expulsion from the provinces of South-West Krai for the most active participants.

Keywords: The January uprising, Horodlo manifestation, Kingdom of Poland, the nobility, Volyn province, Ustilug, governor-general I. Vasilchikov, emancipation reform.

Матеріал надійшов 27.03.2017